

اسلام و پژوهش‌های روان‌شناختی

سال دوم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۵، ص ۷ - ۱۸

ساخت و اعتباریابی مقیاس پایبندی به حجاب

Constructing and Validating the Scale of Committing to Hijab

محمد زارعی توپخانه / دانشجوی دکتری روان‌شناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

عباس علی هراتیان / دانشجوی دکتری روان‌شناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

هادی ارشاد حسینی / کارشناسی ارشد روان‌شناسی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

محمدصادق شجاعی / استادیار جامعه‌المصطفی العالمیه، پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی

Mohammad Zarei Tupkhneh / PhD Student of Psychology, RIHU. mohammad358z@yahoo.com

Abbas Ali Haratiyan / PhD Student of Psychology, RIHU.

Hadi Irshad Husseini / MA of Psychology, IKI.

Muhammad Sadeq Shuja'i / Assistant Professor of Psychology, MIU.

ABSTRACT

The present study aims at designing, constructing and validating the scale of committing to hijab based on the teachings of the Holy Quran and hadiths of the Prophet's Household. To do so, first we classified and conceptualized the related verses and hadiths. After the steps of making assessments, a ten-item questionnaire was handed out among 385 female high school students selected through random cluster sampling. The findings showed that the scale has two factors of "attitude towards hijab" and "committing to hijab" with a desirable internal consistency (Cronbach's $\alpha = 0.812$). The reliability of the questionnaire was obtained through split-

چکیده

هدف این پژوهش، طراحی، ساخت و اعتباریابی مقیاس پایبندی به حجاب بر اساس آموزه‌های قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم‌السلام بوده است. برای این منظور، ابتدا آیات و روایات مرتبط مورد مطالعه، دسته‌بندی و مفهوم‌سازی قرار گرفت و پس از طی مراحل سنجه‌سازی، در ضمن پرسشنامه‌ای ۱۰ گویه‌ای بین ۳۸۵ نفر دانش‌آموزان دبیرستان‌های دخترانه که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی انتخاب شده بودند، اجرا شد. یافته‌ها نشانگر آن است که مقیاس دارای دو عامل نگرش به حجاب و پایبندی به حجاب بوده و از همسانی درونی مطلوبی برخوردار است (آلفای کرونباخ برابر ۰/۸۱۲).

half method using Spearman-Brown (0.781) and Guttman (0.780). The mean of the experts' agreement in assessing the validity of the questionnaire (0.095) showed that it enjoys a proper level of validity.

KEYWORDS: Committing to Hijab, Reliability, Validity.

اعتبار پرسش‌نامه از طریق دو نیمه کردن با روش اسپیرمن براون و گاتمن $0/781$ و $0/780$ است. میانگین $0/095$ موافقت کارشناسان در بررسی روایی محتوا نشان داد که پرسش‌نامه دارای روایی مناسبی است.
کلیدواژه‌ها: پایبندی به حجاب، اعتبار، روایی.

مقدمه

مسئله حجاب و پوشش زنان در برابر مردان و حفظ حریم و مرزها از منظر آیات قرآن و روایات جایگاه ویژه‌ای دارد. پایبندی به حجاب پاسخی طبیعی و فطری به تمایل انسان به پوشش و اجتناب از برهنگی است و بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهد که در بین اقوام و مذاهب گوناگون بشر استفاده از پوشش و حجاب مرسوم بوده است (رجبی، ۱۳۸۲). اگر چه پوشش بانوان در ادیان الهی مورد نظر بوده، اما با استناد به شواهد قرآنی، روایی و گواهی تاریخ، با ظهور اسلام کامل‌ترین و عالی‌ترین دستورات در مورد پوشش بانوان به اجرا درآمده است. قرآن کریم می‌فرماید: «وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ» (نور: ۳۱)؛ به زنان با ایمان بگو چشم‌های خود را (از نگاه هوس‌آلود) فروگیرند، و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را- مانند دست و صورت- آشکارنمایند و (اطراف) روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه به آن پوشانده شود)، و زینت خود را آشکار نسازند. در سوره احزاب می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّلرِّجَالِ مِثْلَ مَا لِرِّجَالِكُمْ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ ذَلِكَ آدَبٌ مِّنْ جَلَابِيبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ جُجُوبَهُنَّ وَلَا يَأْتِيَنَّكُنَّ مِّنْ دُونِ الْوَجْهِ إِلَّا مِمَّا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَخْرُجْنَ مِنْهُنَّ سِرَابِغٌ وَلَا يُسْمِنْنَ» (احزاب: ۵۹)؛ ای پیامبر! به همسران و دختران و زنان مؤمنان بگو: جلابیب‌ها [روسری‌های بلند] خود را بر خویش فروافکنند، اینکار برای اینکه شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند بهتر است (و اگر تاکنون خطا و کوتاهی از آنها سر زده توبه کنند) خداوند همواره آمرزنده رحیم است.

مفهوم‌شناسی حجاب نشان می‌دهد که این واژه از نظر لغوی از ریشه «حجب» گرفته شده و ابن‌منظور حجاب را به ستر و پوشش ترجمه کرده است (ابن‌منظور، ۱۴۴۱ق، ج ۱، ص ۲۹۸). طریحی حجاب را حائل بین دو چیز دانسته است (طریحی، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۳۴). در تعریف فقهی، حجاب لباسی است که زن برای حفظ عورت از اجانب می‌پوشاند (معجم لغة الفقهاء، ۱۴۰۸ق). نکته حائز اهمیت اینکه فقها در کتب عربی و فارسی از واژه حجاب استفاده نکرده‌اند، بلکه بیشتر واژه «ستر» را به کار برده‌اند و احکام آن ذیل مباحث دیگر مانند کتاب صلاه بحث ستر و ساتر ذکر شده است. بررسی مفهوم‌شناختی حجاب از منظر آیات و روایات و ادبیات پژوهشی مبتنی بر منابع دینی ما را به دو مفهوم رهنمون می‌سازد. مفهوم اول همسو با مفهوم فقهی،

حجاب را پوشش زنان در برابر نامحرم دانسته است (غروی نائینی و عامری، ۱۳۸۶). مفهوم دیگر، حجاب به معنای پوشش اسلامی بانوان، دارای دو بُعد ایجابی و سلبی است. بُعد ایجابی آن وجود پوشش بدن و بُعد سلبی آن، حرام بودن خودنمایی به نامحرم است. این دو بُعد باید در کنار یکدیگر باشند تا حجاب اسلامی محقق شود (مطهری، ۱۳۹۰). بنابراین، منظور از حجاب در آیات و روایات این است که زن اندام و زینت خود را از نامحرم بپوشاند و از هرگونه رفتار تحریک‌آمیز اجتناب نماید (حق‌شناس، ۱۳۸۶). از مجموعه آیات قرآن استفاده می‌شود که مراد از حجاب اسلامی، پوشش و رعایت حریم با نامحرم در انحای مختلف است (رجبی، ۱۳۸۹). این مسئله نحوه پوشش، نگاه، حرف زدن و راه رفتن را شامل می‌شود (اسلامی‌علی‌آبادی و مهرابی‌راد، ۱۳۹۴). به نظر می‌رسد مفهوم حجاب به معنای اول و جنبه ایجابی سازگارتر است و جنبه سلبی آن با مسئله عفت و عدم جلوه‌گری همخوانی بیشتری دارد. همچنین معنای اول از نظر لغوی و فقهی تأیید می‌شود. براین اساس، در این پژوهش مفهوم اول مورد استفاده قرار گرفته است.

قرآن کریم اهمیت و ضرورت حجاب را با تعابیری خاص به کار برده است. برای نمونه، «خَيْرُ لِهِنَّ» (نور: ۶۰) و «أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ» (احزاب: ۵۳) و «أَرْكَى لِهِنَّ» (نور: ۳۰) و «فَلَا يُؤْذِنَنَّ» (احزاب: ۵۹). این تعابیر گویای این مطلب است که از منظر آیات قرآن، حجاب سلامت روانی، اجتماعی، معنوی افراد جامعه را به دنبال دارد.

بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که مسئله حجاب در پژوهش‌ها نیز اهمیت زیادی دارد. عظیمیان و بهشتی (۱۳۸۸) به بررسی فلسفه و قلمرو حجاب در اسلام و آثار تربیتی آن پرداخته‌اند و مهم‌ترین آثار حجاب را در زمینه فردی، مصونیت، آرامش و امنیت زن و در بُعد خانوادگی، استحکام و ثبات خانواده و در بُعد اجتماعی، سلامت اخلاق می‌دانند. رجبی (۱۳۸۹) در پژوهش خود دریافت دانشجویانی که حجاب برتر (چادر) دارند؛ شادکامی و رضایت بیشتری از زندگی دارند. فاضلیان (۱۳۸۹) نشان داد که بین نوع حجاب زنان و میزان امنیت اجتماعی آنها و نوع تهدیدات وارده به آنها و احساس امنیت فردی آنها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. تحقیق انجام شده توسط احمدی، بیگدلی، مرادی و سیداسماعیلی (۱۳۸۹) نشان می‌دهد که اعتقاد به حجاب با کاهش آسیب‌پذیری رابطه تنگاتنگی دارد. کاوندی و انتصارفومنی (۱۳۸۹) نشان دادند که بین حجاب و مصونیت اجتماعی و سلامت روانی زنان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. رجبی (۱۳۹۰) دریافت که بین حجاب و سلامت روان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. زارعی توپخانه، مرادیانی و هراتیان (۱۳۹۳) دریافتند که افزایش پایبندی به حجاب با بهبود تصور از خود و افزایش سلامت روان رابطه وجود دارد. اندرسون^۱ (۲۰۰۷) به بررسی کارکردهای مهم حجاب در بین زنان مسلمان ایالات متحده صورت پرداخته است. وی نشان داد که حجاب، عامل هویت دینی، کنترل رفتار، ایجاد ارتباطات نزدیک خانوادگی، قابلیت احترام بیشتر و ایجاد آزادی است. پژوهش محمود^۲ و سومی^۳ (۲۰۱۰) در انگلستان

نشان می‌دهد که مردان مسلمان، زنان محجبه را زیباتر و بازکوت‌تر ارزیابی می‌کنند. برای عینی‌سازی و اندازه‌گیری کمی مفاهیم، ساخت مقیاس مورد استفاده قرار می‌گیرد. مطالعه ادبیات پژوهش نشان می‌دهد در ارتباط با حجاب و پوشش مقیاس‌های متعددی ساخته شده است. برخی از این مقیاس‌ها عبارتند از: پرسش‌نامه محقق ساخته سنجش نگرش به حجاب رجبی (۱۳۸۲)، پرسش‌نامه محقق ساخته مصونیت اجتماعی کاوندی و انتصار فومنی (۱۳۸۹) که در ۱۰ گویه به بررسی وضعیت حجاب و مصونیت اجتماعی پرداخته است. پرسش‌نامه نگرش به حجاب برتر رجبی (۱۳۸۹) که در ۲۰ گویه سه دسته حجاب برتر، حجاب متوسط و بدحجاب را می‌سنجد. پرسش‌نامه محقق ساخته عوامل مؤثر بر گرایش به حجاب شارع‌پور، تقوی و محمودی (۱۳۹۱) ۶۹ گویه دارد. پرسش‌نامه عوامل مؤثر بر گرایش به حجاب از خوش‌فر، باقری، برزگر و نورمحمدی (۱۳۹۴)، عوامل فردی، اجتماعی، خانوادگی، اقتصادی، فرهنگی را می‌سنجد. پرسش‌نامه محقق ساخته حجاب سرمدی، اسماعیلی، شیربیگی و مرادی (۱۳۹۴) دارای ۲۸ گویه است و موانع حجاب و نگرش به حجاب را می‌سنجد. پرسش‌نامه نگرش به حجاب محمدی و قدسی (۱۳۹۵) در بین زنان بالای ۱۵ سال شهر ایلام انجام شده است. بازبینی پژوهش‌های بومی انجام شده در این موضوع نشان می‌دهد که منابع غنی اسلامی، کمتر با نگاه روان‌شناختی تبیین شده‌اند و اغلب پرسش‌نامه‌های موجود محقق ساخته بوده و از اعتبار و روایی مناسبی برخوردار نبوده‌اند. در برخی موارد، دو بُعد ایجابی و سلبی حجاب به طور همزمان مورد غفلت قرار گرفته است. بعضی پژوهش‌ها ابعاد خاصی مانند نگرش‌ها را مورد مطالعه قرار داده‌اند. از این رو، تلاش برای ساختن ابزار بومی و مناسب به منظور سنجش حجاب از منظر اسلام، ضروری به نظر می‌رسد. این پژوهش تا حدودی می‌تواند خلأ موجود در این زمینه را با ارائه یک مقیاس اسلامی برطرف کند و زمینه‌ساز پژوهش‌های بعدی باشد. بنابراین، این پژوهش با نگرش روان‌شناختی و با توجه به دو بُعد ایجابی و سلبی مفهوم حجاب درصدد ساخت مقیاس پایبندی به حجاب است و به پرسش‌های زیر پاسخ می‌دهد.

- آیا می‌توان بر اساس گزاره‌های اسلامی (آیات قرآن و روایات) مقیاسی علمی برای سنجش

پایبندی به حجاب ارائه کرد؟

- میزان روایی مقیاس پایبندی به حجاب چه مقدار می‌باشد؟

- میزان اعتبار مقیاس پایبندی به حجاب چه مقدار می‌باشد؟

روش پژوهش

این پژوهش از نوع بنیادین نظری است و روش پژوهش از روش تحلیل محتوای دینی و همبستگی استفاده شده است. برای جمع‌آوری آموزه‌های دین درباره حجاب، با استفاده از روش تحلیل محتوا داده‌های مورد نیاز استخراج، سپس دسته‌بندی و مورد بررسی قرار گرفت.

جامعه آماری پژوهش دانش‌آموزان دبیرستان‌های دخترانه شهرستان رباط‌کریم تهران است. حجم نمونه مورد پژوهش ۳۸۵ نفر است که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی به دست آمد. به این صورت که ابتدا یک بخش از شهرستان مذکور انتخاب گردید و سپس از بین دبیرستان‌های موجود ۴ دبیرستان انتخاب شد. پرسش‌نامه‌ها در بین دانش‌آموزان مدارس منتخب به اجرا درآمد. داده‌ها جمع‌آوری شده و پرسش‌نامه‌های کامل مورد استفاده قرار گرفت. جامعه آماری این پژوهش، بر اساس آزمون کفایت نمونه‌برداری، این تعداد نمونه جهت انجام تحلیل عاملی معنادار می‌باشد.

ابزار پژوهش

مقیاس پژوهشگرساخته پایبندی به حجاب: این مقیاس نخستین بار توسط پژوهشگران جهت سنجش پایبندی به حجاب بر اساس منابع اسلامی طراحی و ساخته شده است. فرایند ساخت این مقیاس به شرح ذیل می‌باشد.

مرحله اول. شناسایی و مطالعه منابع اسلامی مربوط به حجاب و پوشش، دسته‌بندی، اولویت‌بندی و ثبت و مفهوم‌سازی آنها. در این مرحله، آیات و روایاتی از اهل بیت علیهم‌السلام که به توصیف، علت‌شناسی و تبیین آثار مفهوم حجاب پرداخته‌اند، بررسی شد.

مرحله دوم. بررسی تطابق مستندات با مفاهیم: در این مرحله، میزان تطابق گزاره‌های دینی با مفاهیم به معرض رأی ۱۳ نفر از کارشناسان علوم اسلامی (سطوح عالی حوزه) و روان‌شناسی (کارشناسی ارشد و دکتری) درآمد که نظر خود را در جدولی با لیکرت ۵ درجه‌ای درج کردند.

مرحله سوم. طراحی گویه‌ها بر اساس مفاهیم، مستندات و ارائه آنها به کارشناسان برای سنجش روایی محتوا: گویه‌های اولیه مقیاس پایبندی به حجاب شامل ۱۲ عبارت بود که برای مفهوم پایبندی به حجاب طراحی گردید. سپس، برای بررسی روایی وابسته به محتوا، از دیدگاه ۱۳ نفر از کارشناسان علوم اسلامی (سطوح عالی حوزه) و روان‌شناسی (کارشناسی ارشد و دکتری) استفاده شد. آنها با استفاده از یک لیکرت ۵ درجه‌ای میزان موافقت یا مخالفت‌شان را اعلام نموده و گویه پیشنهادی خود را ثبت نمودند.

مرحله چهارم. ارائه گویه‌های برگزیده و ارائه آنها به کارشناسان برای سنجش نهایی روایی محتوا: در این مرحله از میان ۱۲ گویه ارائه شده در مرحله قبل و گویه‌های پیشنهادی کارشناسان (در مورد مفاهیمی که گویه‌های آنها، امتیاز قابل قبولی کسب نکردند)، ۱۰ گویه دارای امتیاز مساوی یا بالاتر از ۴ (۷۵ درصد)، انتخاب شد و مجدداً جهت دریافت روایی محتوا، با استفاده از لیکرت ۵ درجه‌ای، در معرض نظر ۱۳ نفر از کارشناسان علوم اسلامی (سطوح عالی حوزه) و روان‌شناسی (کارشناسی ارشد و دکتری) قرار گرفت. مرحله پنجم. اجرای گسترده: در این مرحله آزمون ۱۰ گویه‌ای، در میان ۴۰۰ نفر اجرا شد که پس از

کنار گذاشتن پاسخ‌های ناقص، ۳۸۵ پاسخ‌نامه وارد مرحله تحلیل شد.

با استفاده از داده‌ها و مبانی مربوط به پابندی به حجاب، بر اساس آیات و روایات و با مطالعه کتاب‌ها و پژوهش‌های روان‌شناسی در این موضوع، به ویژه در زمینه آزمون‌سازی، ساخت مقیاس پابندی به حجاب در دستور کار قرار گرفت. در این بخش، برای سنجش و اندازه‌گیری پابندی به حجاب با توجه به مؤلفه‌های به دست آمده، آزمونی اولیه طراحی و ساخته شد.

برای گردآوری اطلاعات، محقق با مراجعه به کلاس‌های دانش‌آموزان دبیرستانی که پیش‌تر به طور تصادفی خوشه‌ای انتخاب شده بودند و با ارائه توضیحات لازم درباره اهداف پژوهش و نحوه پاسخ‌دهی به پرسش‌های آزمون، پرسش‌نامه به آزمودنی‌ها ارائه و از آنها خواسته شد پس از خواندن شیوه‌نامه کتبی آن، با دقت به گزاره‌ها پاسخ دهند. ۴۰۰ پرسش‌نامه توزیع شده، با توجه به برنگرداندن برخی و ناقص بودن بعضی، در نهایت تعداد ۳۸۵ پرسش‌نامه، به کمک برنامه SPSS نمره‌گذاری و تجزیه و تحلیل شد. در این پژوهش، داده‌ها با استفاده از چند شاخص آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. در بخش توصیفی، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از جداول و نمودارهای فراوانی و شاخص‌های مرکزی استفاده شد. در بخش استنباطی، علاوه بر شاخص‌های مرکزی، برای بررسی رابطه بین متغیرها، شاخص همبستگی مورد استفاده قرار گرفت. جهت بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی به روش اکتشافی و برای محاسبه ضریب همسانی درونی یا اعتبار از محاسبه آلفای کرونباخ و روش دونیمه‌سازی استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

در مرحله اول و دوم، مفهوم پابندی به حجاب به دست آمد که همراه با مستندات، مورد بررسی کارشناسان قرار گرفت. پس از حذف مفاهیمی که نمره‌ای کمتر از ۷۵ درصد دریافت کردند، ۱۲ گویه طراحی شد. سپس در معرض نظر کارشناسان گذاشته شد و از آنها خواسته شد ضمن دادن امتیاز به گویه‌های موجود، گویه‌های پیشنهادی خود را نیز ثبت نمایند. حاصل این مرحله، انتخاب ۱۰ گویه دارای امتیاز مساوی یا بالاتر از ۷۵ درصد بود. در مرحله چهارم، ۱۰ گویه مذکور، جهت دریافت روایی محتوا، با استفاده از لیکرت ۵ درجه‌ای، در معرض نظر کارشناسان قرار گرفت. میزان موافقت کارشناسان نسبت به تطابق گویه‌ها با مفاهیم در دامنه‌ای بین ۸۷/۱۵ درصد تا ۹۶/۷۶ درصد و با میانگین کل ۹۵ درصد و انحراف استاندارد ۸/۱۲ است. از این رو، این مقیاس از روایی محتوایی مناسبی برخوردار است.

اجرای مرحله پنجم نشان داد که از مجموع ۳۸۵ شرکت‌کننده دختر دبیرستانی میانگین ۱۸ سال داشته‌اند. در این مرحله، پس از اجرای نهایی مقیاس در میان ۳۸۵ نفر از شرکت‌کنندگان، برای سنجش روایی سازه و نیز شناسایی و تعیین عوامل تشکیل‌دهنده مقیاس، از روش تحلیل عاملی

اکتشافی استفاده شد. پیش از اجرای تحلیل عوامل، برای اینکه معلوم شود حجم نمونه انتخاب شده، متناسب روش تحلیل عاملی می‌باشد، از آزمون کرویت بارتلت^۱ و کفایت نمونه‌برداری به روش KMO^۵ استفاده شد که اطلاعات آن در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. آزمون کرویت بارتلت و کفایت نمونه‌برداری

کفایت نمونه‌برداری به روش KMO		
۰/۸۴۷		
۸۵۱/۸۸۷	خی‌دو	
۲۸	درجه آزادی	آزمون کرویت بارتلت
۰/۰۰۰۱	سطح معناداری	

در جدول ۱، نتایج آزمون بارتلت و کفایت نمونه‌برداری ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، شاخص کفایت نمونه‌برداری برابر با ۰/۸۴۷ می‌باشد. در نتیجه، حجم نمونه مورد نظر برای تحلیل عوامل مناسب است. همچنین نتایج آزمون کرویت بارتلت با درجه آزادی ۲۸ و مجذور کای با ۸۵۱/۸۸۷ در سطح $P < 0.001$ معنادار است. بنابراین ماتریس همبستگی، تفاوت معناداری با همبستگی صفر دارد و براین اساس، انجام تحلیل عاملی اکتشافی قابل توجیه باشد.

نتایج تحلیل اعتبار جهت مشخص شدن گویه‌های مناسب برای ورود به تحلیل عاملی نشان داد که با حذف ۲ گویه، اعتبار مقیاس (آلفای کرونباخ) به حداکثر خود خواهد رسید. در جدول ۲ میانگین و انحراف استاندارد ۸ گویه، همبستگی با نمره کل و تأثیر حذف هر یک از گویه‌ها در آلفای کرونباخ ارائه شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود میان گویه‌ها با نمره کل مقیاس همبستگی‌های معناداری در سطح $P < 0.01$ در دامنه‌ای از $r = 0.422$ (گویه شماره ۲) تا $r = 0.612$ (گویه شماره ۴) وجود دارد.

جدول ۲. مشخصه‌های آماری گویه‌های مقیاس پایبندی به حجاب، همبستگی گویه‌ها با نمره کل و تأثیر حذف هر یک از گویه‌ها در آلفای کرونباخ (n=۳۸۵)

گویه	M	SD	همبستگی با نمره کل	آلفای کرونباخ در صورت حذف گویه
q۱	۴/۳۴	۰/۸۳	** ۰/۴۴۳	۰/۸۰۱
q۲	۴/۲۶	۰/۸۲	** ۰/۴۲۲	۰/۷۹۶
q۳	۳/۷۸	۱/۱۰	** ۰/۴۲۸	۰/۷۹۲
q۴	۳/۷۴	۱/۴۱	** ۰/۶۱۲	۰/۷۷۳
q۵	۴/۳۷	۰/۹۲	** ۰/۵۶۱	۰/۷۸۵
q۶	۴/۱۶	۱/۰۹	** ۰/۵۱۰	۰/۷۹۱
q۷	۳/۸۱	۱/۱۷	** ۰/۵۴۰	۰/۷۸۱
q۸	۳/۱۱	۱/۳۲	** ۰/۵۶۶	۰/۸۰۱

** $P < 0.01$

جهت بررسی روایی درونی مقیاس، از روش دونیمه‌سازی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ قابل مشاهده است.

جدول ۳. آزمون دونیمه‌سازی جهت بررسی روایی درونی مقیاس

۰/۶۹۴	مقدار	نیمه اول	آلفای کرونباخ
۴	تعداد گویه‌ها		
۰/۷۰۶	مقدار	نیمه دوم	
۴	تعداد گویه‌ها		
۸	مجموع تعداد گویه‌ها		
۰/۶۴۱	ضریب همبستگی بین دو فرم		
۰/۷۸۱	تساوی تعداد گویه‌ها	ضریب اسپرمن - براون	
۰/۷۸۱	عدم تساوی تعداد گویه‌ها		
۰/۷۸۰	ضریب دونیمه‌سازی گاتمن		

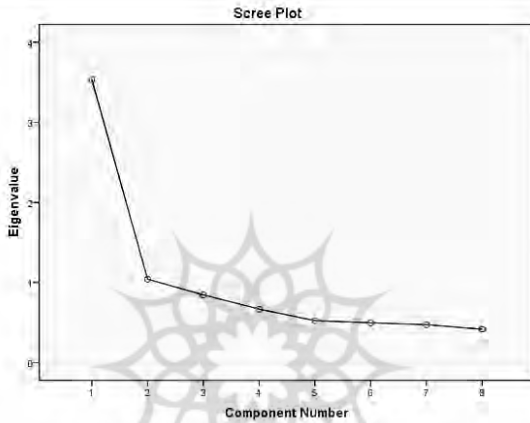
بر اساس نتایج به دست آمده از ضریب آلفای نیمه اول (۰/۶۹۴)، ضریب نیمه دوم (۰/۷۰۶)، ضریب همبستگی بین دونیمه (۰/۶۴۱) و مقدار ضریب دونیمه‌سازی گاتمن (۰/۷۸۰)، می‌توان گفت مقیاس پایبندی به حجاب از روایی درونی مناسبی برخوردار است. به منظور تعیین تعداد عامل‌ها ابتدا از ملاک ارزش‌های ویژه بزرگ‌تر از ۱ استفاده شد. برای اجتناب از دقت پایین در نتایج خروجی و نیز با توجه به نمودار اسکری که ارزش ویژه در بخش نزولی با شیب تند و قبل از تبدیل شدن به سطح افقی را کمی بالاتر از عدد ۱ نشان می‌دهد، ارزش ویژه در مرحله دوم نیز بزرگ‌تر از ۱ انتخاب شد. جدول ۴ ماتریس عوامل را پس از چرخش به همراه بار عاملی هر یک از گویه‌ها نشان می‌دهد.

جدول ۴. ماتریس عوامل پس از چرخش متعامد به شیوه واریماکس به همراه بار عاملی هر یک از گویه‌ها

بار عاملی	عبارت / عامل	گویه
	عامل اول: نگرش نسبت به حجاب^۱	
۰/۷۶۹	معتقدم بانوان با حجاب، زیباترند	۷
۰/۷۵۱	معمولاً در جامعه از چادر استفاده می‌کنم	۸
۰/۷۲۹	چادر را حجاب برتر می‌دانم	۴
۰/۶۱۵	معتقدم حجاب از آسیب‌های اجتماعی جلوگیری می‌کند	۶
۰/۵۲۸	معتقدم حجاب برای زنان مفید است	۵
	عامل دوم: پایبندی به حجاب^۲	
۰/۷۶۲	سعی می‌کنم در مقابل نامحرم، بجز گردی صورت و دست‌ها تا مچ، تمام بدنم را بپوشانم	۳
۰/۷۵۱	در مقابل نامحرم پوشش اسلامی را رعایت می‌کنم	۲
۰/۷۳۳	اصل حجاب را از مسلمات دین اسلام می‌دانم	۱

همان‌گونه که جدول ۴ آمده است، بار عاملی گویه‌ها در طیفی بین ۰/۷۶۹ تا ۰/۵۲۸ قرار دارد و نمایانگر ۲ عامل است. عامل اول، «نگرش نسبت به حجاب» است که ۵ گویه را به خود اختصاص داده و بار عاملی آنها در

دامنه ۰/۷۶۹ تا ۰/۵۲۸ قرار دارد. عامل دوم، «پایبندی به حجاب» است که ۳ گویه را به خود اختصاص داده و بار عاملی آن بین ۰/۷۶۲ تا ۰/۸۳۳ است. شکل اسکری مربوط به عوامل، در نمودار ۱ قابل مشاهده است. عامل اول توانایی تبیین ۳۰/۵۷ درصد واریانس پایبندی به حجاب و عامل دوم توان تبیین ۲۶/۶۳ درصد واریانس پایبندی به حجاب را دارند. هر دو عامل، در جمع توان تبیین ۵۷/۲۱ درصد واریانس پایبندی به حجاب را دارند.

نمودار ۱. نمودار اسکری برای تعیین عوامل

روش محاسبه آلفای کرونباخ، از دیگر روش‌های بررسی روایی درونی مقیاس است. نتایج این بررسی در مورد مقیاس و ۲ زیرمقیاس پایبندی به حجاب، در جدول ۵ قابل مشاهده است.

جدول ۵. نتایج بررسی همسانی درونی با ضریب آلفای کرونباخ

عوامل	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
نگرش نسبت به حجاب	۵	۰/۷۷۵
پایبندی به حجاب	۳	۰/۶۸۴
کل مقیاس	۸	۰/۸۱۲

ضریب آلفای کرونباخ کل برابر با ۰/۸۱۲ محاسبه شد ($M=30/89$ و $SD=5/69$) که بیانگر همسانی درونی مناسب این مقیاس است. ضریب آلفای کرونباخ برای دو زیرمقیاس برابر ۰/۷۷۵ تا ۰/۶۸۴ است. جدول ۶ نشانگر رابطه بین عوامل با یکدیگر و با کل مقیاس است.

جدول ۶. همبستگی بین عوامل و کل مقیاس ($n=385$, $r > 0.1$, $**P < 0.01$)

۳	۲	۱	
		۱	۱. کل مقیاس
	۱	۰/۷۶۴**	۲. نگرش نسبت به حجاب
۱	۰/۰۰۲	۰/۶۴۶**	۳. پایبندی به حجاب

نتایج جدول ۶ نشان‌دهنده رابطه بسیار قوی عوامل با کل مقیاس است. ناچیز بودن همبستگی بین عوامل نیز گویای استقلال این عوامل از یکدیگر است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، ساخت آزمون پایبندی به حجاب بر اساس شاخص‌ها و ویژگی‌های استخراج‌شده از منابع معتبر اسلامی (قرآن و روایات) و همچنین استخراج ویژگی‌های روان‌سنجی آن بوده است. بدین‌منظور تمام آیات و روایات ناظر به مفاهیم نزدیک به آن، استخراج، دسته‌بندی و مفهوم‌سازی شده و وارد مرحله ساخت گویه شد. همراهی نظر کارشناسان خبره در سه مرحله تطابق مفاهیم با مستندات، تطابق گویه‌های با مفاهیم و مستندات و تطابق ۱۰ گویه نهایی با اهداف ساخت مقیاس، روایی محتوای این مقیاس را در سطح بالایی تأیید نمود. بعد از اجرای گسترده مقیاس در نمونه ۳۸۵ نفری دانش‌آموزان دختر دبیرستانی، نتایج روایی سازه بر اساس محاسبه آلفای کرونباخ کل مقیاس و هر گویه، نشان داد که حذف ۲ گویه از ۱۰ گویه، موجب رسیدن این ضریب اعتبار به حداکثر خود (۰/۸۱۲) خواهد بود. نتایج آزمون دونیمه‌سازی نیز قوت روایی درونی این مقیاس را مورد تأیید قرار داد. با تحلیل عاملی اکتشافی، ۲ عامل به دست آمد که همبستگی تمامی گویه‌ها و عوامل با نمره کل مقیاس، مثبت و معنادار بوده‌است.

نگرش به حجاب (عامل اول)، به معنای باور فرد نسبت به حجاب و پوشش برتر (چادر) را نشان می‌دهد و برای آن، جنبه زیباشناختی قائل است. چنین فردی معتقد است حجاب مناسب، برای سلامتی روانی و معنوی زنان مفید و ایشان را از برخی آسیب‌های اجتماعی محفوظ نگاه می‌دارد. پایبندی به حجاب (عامل دوم)، توصیف‌کننده افرادی است که رفتار ایشان در مورد پوشش، همبستگی بالایی با اعتقاداتشان در این زمینه دارد. ایشان حجاب را از قوانین مسلم و واضح دین اسلام می‌دانند و حدود شرعی پوشش نزد نامحرم را رعایت می‌کنند.

از جمله محدودیت‌های این پژوهش: جامعه این پژوهش را دانش‌آموزان دختر دبیرستانی رباط‌کریم تهران تشکیل می‌دهند، تعمیم نتایج به دیگر جوامع دختران و زنان باید با احتیاط صورت پذیرد. از این‌رو، اجرای پرسش‌نامه در دو یا چند جامعه با فرهنگ‌ها و سنین مختلف و مجرد و متأهل پیشنهاد می‌گردد.

منابع

- «قرآن کریم»، (۱۳۷۸)، ترجمه مکارم شیرازی، قم، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب.
- این منظور، محمد، (۱۴۱۴ق)، «لسان العرب»، بیروت: دارالحیا تراث علمی.
- احمدی، خدابخش؛ بیگدلی، زهرا؛ مرادی، آزاده و سیداسماعیلی، فتح‌الله (۱۳۸۹)، «رابطه اعتقاد به حجاب و آسیب‌پذیری فردی، خانوادگی و اجتماعی»، علوم رفتاری، دوره چهارم، شماره ۲، ص ۹۷-۱۰۲.
- اسلامی علی‌آبادی، طاهره و مهرابی‌راد، لیلی (۱۳۹۴)، «حجاب از منظر قرآن»، در: اولین همایش ملی تربیت دینی، راهی به سوی تعالی، میبید: دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبید.
- حق شناس، سید جعفر (۱۳۸۶)، «حجاب در آیات قرآن با نگاهی به روایات»، کتاب زنان، سال نهم، شماره ۳۶، ص ۵۱-۸۸.
- احمدی، خدابخش؛ بیگدلی، زهرا؛ مرادی، آزاده و سیداسماعیلی، فتح‌الله (۱۳۸۹)، «رابطه اعتقاد به حجاب و آسیب‌پذیری فردی، خانوادگی و اجتماعی»، علوم رفتاری، دوره چهارم، شماره ۲، ص ۹۷-۱۰۲.
- اسلامی علی‌آبادی، طاهره و مهرابی‌راد، لیلی (۱۳۹۴)، «حجاب از منظر قرآن»، در: اولین همایش ملی تربیت دینی، راهی به سوی تعالی، میبید: دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبید.
- خوش‌فر، غلام‌رضا؛ باقری، فاطمه؛ برزگر، سمیه و نورمحمدی، لیلا (۱۳۹۴)، «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به حجاب و راهکارهای ارتقاء آن»، فصل‌نامه مطالعات توسعه اجتماعی، فرهنگی، دوره سوم، شماره ۴، ص ۴۷-۷۳.
- رجبی، عباس (۱۳۸۲)، رابطه نگرش به حجاب و سطح اضطراب به‌عنوان اصلی‌ترین مؤلفه سلامت روانی در دختران دانش‌آموز پایه سوم مقطع متوسطه شهر قم و تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- رجبی، عباس (۱۳۹۰)، حجاب و نقش آن در سلامت روان، چ هشتم، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- رجبی، سوران (۱۳۸۹)، «بررسی میزان رعایت حجاب برتر در دانشجویان و تأثیر آن بر شادکامی»، بانوان شیعه، سال هفتم، شماره ۲۵، ص ۷-۲۶.
- زارعی توپخانه، محمد، مرادیانی، سیده‌خدیجه و هراتیان، عباس‌علی (۱۳۹۳)، «رابطه بین متغیرهای پایبندی به حجاب، تصور از خود و سلامت روان»، سال هفتم، شماره ۳، ص ۸۱-۹۲.
- سرمدی، محمدرضا؛ اسماعیلی، زهرا؛ شیرینی، مریم و مرادی، علی (۱۳۹۴)، «بررسی رابطه استفاده از ابزارهای جهانی شدن با حجاب بانوان لیگ برتر فوتبال ایران»، مدیریت ارتباطات در رسانه‌های ورزشی، سال دوم، شماره ۷، ص ۲۹-۴۰.
- شارع‌پور، محمود؛ تقوی، سیده‌زینب و محمدی، مهدی (۱۳۹۱)، «تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر گرایش به حجاب»، فصل‌نامه تحقیقات فرهنگی، دوره پنجم، شماره ۳، ص ۱-۲۹.
- طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵)، «مجمع البحرین»، تهران: مکتبه المرتضویه.
- عظیمیان، مریم و بهشتی، سعید (۱۳۸۸)، «بررسی فلسفه و قلمرو حجاب در اسلام و آثار تربیتی آن»، تربیت اسلامی، سال چهارم، شماره ۸، ص ۷۵-۱۰۳.
- غروی نائینی، نهله، وحیده عامری (۱۳۸۶)، «پویایی در معنا و مفهوم حجاب»، کتاب زنان، سال نهم، شماره ۳۶، ص ۱۱۳-۱۳۷.
- فاضلایان، پوراندخت (۱۳۸۹)، «بررسی رابطه نوع حجاب و میزان امنیت اجتماعی در بین زنان شهر تهران»، پژوهش‌نامه زنان، سال اول، شماره ۲، ص ۶۵-۸۶.
- قلعجی، محمد (۱۴۰۸ق)، «معجم لغه الفقهاء»، بیروت: دار النفاث للطباعة و النشر و التوزیع.

کاوندی، سحر و انتصار فومنی، غلامحسین (۱۳۸۹)، «رابطه حجاب با سلامت روانی و مصونیت اجتماعی»، بانوان شیعه، سال هفتم، شماره ۲۵، ص ۴۷-۶۳.

محمدی، اصغر و قدسی، میثم (۱۳۹۵)، «بررسی نگرش به حجاب در بین زنان ۱۵ سال به بالای شهر ایلام و رابطه آن با متغیرهای دموگرافیک در سال ۱۳۹۵»، فصل‌نامه فرهنگ ایلام، دوره شانزدهم، شماره ۵۰-۵۱، ص ۳۷-۶۲. مطهری، مرتضی (۱۳۹۰)، «مجموعه آثار»، جلد ۱۹، تهران، صدرا.

Anderson, D.R. (2007). Redefining Hijab: American Muslim women's standpoints on veiling, J Appl Commun Res, 35(3), p. 294-319.

Mahmud, Y. & Swami, V. (2010). The influence of the hijab (Islamic head-cover) on perceptions of women's attractiveness and intelligence, Body Image, 7, p. 90-93.

پیوست. مقیاس اسلامی پایبندی به حجاب

ردیف	عبارت
۱	اصل حجاب را از مسلمات دین اسلام می‌دانم
۲	در مقابل نامحرم پوشش اسلامی را رعایت می‌کنم
۳	سعی می‌کنم در مقابل نامحرم، بجز گردی صورت و دست‌ها تا مچ، تمام بدنم را بپوشانم
۴	چادر را حجاب برتر می‌دانم
۵	معتقدم حجاب برای زنان مفید است
۶	معتقدم حجاب از آسیب‌های اجتماعی جلوگیری می‌کند
۷	معتقدم بانوان با حجاب، زیباترند
۸	معمولاً در جامعه از چادر استفاده می‌کنم

طیف لیکرتی پاسخ: کاملاً مخالفم، بسیار مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و بسیار موافقم.